

ULUSLARARASI BAKALORYA DİPLOMA PROGRAMI
TÜRKÇE A DERSİ UZUN TEZİ

KALABALIKLAR İÇİNDEKİ YALNIZLIK

Kategori: Kategori 1

Sözcük Sayısı: 3960

Araştırma Sorusu: Peyami Safa'nın "*Yalnızız*" isimli romanında doğu-batı çatışması ve getirdiği yalnızlık olgusu ütopyik uzam ve ideal birey üzerinden nasıl işlenmiştir?

İçindekiler

I. GİRİŞ.....	2
II. GELİŞME /DOĞU-BATI ÇATIŞMASI.....	6
II.I	
İDEAL BİREY VE DİP ZİTLİĞİ.....	6
II.II	
GERÇEK DÜNYA VE SİMERANYA ÜTOPYASI	13
II.III	
YALNIZLIĞA İTİLEN BİREY.....	17
III. SONUÇ.....	21
IV. KAYNAKÇA.....	22

I. GİRİŞ

Eskiden yeniye geçişi ifade eden modernizm kavramı yaşam tarzlarının farklılaşmasını, bireyselleşmeyi, geleneksel yapıya bağlı olmayan bir toplumsal yapıyı içeren ve sosyal, iktisadi ve siyasi açıdan birey-toplum-devlet ilişkisini şekillendiren bir süreci ifade etmektedir¹. Batı dünyasının beraberinde getirdiği modernleşme süreci Doğu ve Batı dünyaları arasında bir farklılaşmanın meydana gelmesine sebebiyet verirken , aynı zamanda bireylerin kendi aralarında ve bireylerle içinde buldukları toplum arasında olmak üzere beraberinde başka çatışmaları da meydana getirmiştir. İçerisinde bulunduğu çevrenin ve sahip olduğu kültürün kendi hayatına yön verdiği insanoğlu, kendi kimliğine ait birtakım aidiyetleri ile birlikte dünya üzerinde var olan bu Doğu-Batı çatışmasının etkisinde zaman zaman kendini yalnızlığa doğru itilmiş bir vaziyette bulmuştur. Bu batılılaşma sürecinin insanın bireysel ve toplumsal kimlikleri üzerinde meydana getirdiği zedelenmeler ve buna bağlı olarak kişiyle içinde bulunduğu toplum arasında oluşan uyumsuzluğun yarattığı sorunlar, toplum içinde birçok “yalnız” ın ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Batılılaşma süreci kimi kültür ve kişilerde modernliğe ve çağdaşlaşmaya doğru bir ışık tutarken, kimi kültür ve topluluklarda ise aidiyetsizliklerin oluşmasına, bireyin yalnızlığına ve bireyin içinde bulunduğu ortamdaki kişilerle arasında çatışma ve zıtlıkların oluşmasına neden olmuştur. Peyami Safa'nın *Yalnızız* adlı yapıtında ele alınan Doğu-Batı sentezi ve batılılaşma sürecinin insan üzerindeki etkisi figürler arası çatışmalar başta olmak üzere, figürlerin olaylar karşısındaki farklı yorumlamaları ve içinde bulunduğu toplum ve uzama karşı figürlerin içinde beslediği aidiyetsizliklerle birlikte okuyucunun karşısına çıkmaktadır.

Yapıtta bir yandan Doğu kültürüne sıkı sıkıya bağlı olan figürlerin varlığı söz konusu olurken, bir yandan da batılılaşmayı gerekli gören figürlerin varlığı da söz konusudur. Bu figürlerin de aynı iç uzamda bulunması ve aynı iç uzamda bulunmalarına rağmen aralarında oluşan zıtlıklar ve olaylar karşısında figürlerin ortaya koyduğu farklı yorumlamalar yapıtta Doğu-Batı çatışmasının sunulmasında öne çıkan unsurlardır. Bu ikilem ve çatışmaların varlığı yapıtın isminde de geçtiği üzere figürlerin birer “yalnız” olmasına sebebiyet vermiştir.

Figürlerin aynı iç uzamda bulunup beraber aynı evde hayatlarını sürdürmelerine rağmen aralarında oluşan farklı düşünsel görüşler ve doğu-batı çatışmasının etkisinde kalmaları, figürlerin birer “yalnız” olmasına neden olmuştur. Bu durumun sebebi ise Peyami Safa'nın yapıtta başlıca ele aldığı Doğu-Batı çatışmasıdır. Bu çatışmanın etkisinde kalan figürlerin durumları ve ruh halleri yapıtta çoklu anlatıcı bakış açısı tekniği ile verilmiştir. Aynı zamanda yapıttaki uzamın düalist bir zemin üzerine kurulmuş olması da yapıtta kullanılan bir başka teknik unsurdur. Yapıttaki düalist uzamın olayların yaşandığı gerçek bir uzamdan ve Samim figürünün yarattığı hayali bir uzam olan Simeranya uzamından oluştuğu yapıtta görülmektedir. Bu uzamlar yapıtta figürlerin iç dünyalarını ve psikolojilerini yansıtmak açısından önem taşımakta ve ayrıca Simeranya uzamının kullanılması da yapıttaki Samim figürünün hayata bakış açısını aktarmakta büyük önem taşımaktadır. Yazar kendi fikirlerini entegre ettiği Samim figürü ile batılılaşma sürecine ve yapıtın konusu olan doğu-batı çatışmasına bir mercekle tutmaktadır. Ayrıca diğer figürlerin de iç dünyalarını aktarmak amacıyla yazarın kullandığı bir üçüncü tekil gözlemci bakış açısının varlığı söz konusudur. Bu bakış açısından farklı olarak kullanılan birinci tekil bakış açısı da yapıttaki ¹figürlerin düşüncelerini dile getirmek amacıyla zaman zaman romanda kendine yer bulmuştur. Yazarın zaman zaman bu bakış açısını da yapıtt

¹ Moran, Berna, *Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002, s.83.

içerisinde tercih etmesi okuyucuya figürlerin iç dünyalarını ve olaylar karşısındaki düşüncelerini aktarmakta rol oynamaktadır. Bilinç akışı ve iç monolog gibi tekniklerin de varlığı figürlerin iç dünyalarını ve düşüncelerini okuyucuya sunma amacı doğrultusunda rol oynamaktadır.

Yapıtın başlıca okuyucuya aktarmayı amaçladığı durum Doğu-Batı ikileminden doğan figürler arası çatışmalar ve bu çatışmaların sonucunda bireylerin birbirlerine karşı oluşturdukları aidiyetsizlik duygusu sonucunda meydana gelen yalnızlaşmalarıdır. Bu düşünceden yola çıkarak yapıtta yöntem olarak sosyolojik eleştiri kuramının varlığı görülmektedir.

“Sosyolojik eleştiri edebiyatın kendi başına var olmadığı, toplum içinde doğduğu ve toplumun bir ifadesi olduğu ilkesinden hareket eder. Yazarı, eseri ve okuru sosyal koşullar belirlediğine göre, yapılacak iş, bir bilim adamı gibi davranmak ve bu koşullar üzerine eğilerek sanatla ilgili sorunları açıklamaktır.”²

Yazar yaşadığı dönemin toplumu üzerindeki batılılaşma hareketlerinin toplum üzerindeki sonuçlarını figürler aracılığıyla aktarırken figürlerin ruh tahlillerine yer vermiş ve bu bağlamda doğu-batı çatışmasına bir mercek tutmuştur. Yapıt üzerine hazırlanan diğer çalışmalar incelendiğinde yapıttaki yalnızlık olgusunun çoğunlukla genel bir bağlamda ele alındığı görülmüştür. Bu yalnızlık olgusunun nedeninin irdelendiği ve bu bağlamda figürlerin ve uzamın işlevini inceleyen bir çalışma görülmemiştir. Diğer çalışmalardaki bu eksiklikler nedeniyle bu tezin araştırma konusu yalnızlık olgusunun doğu-batı çatışması kapsamında nedenleriyle birlikte incelenerek yapıttaki figürler ve uzam aracılığıyla nasıl verildiğinin irdelenmesine evrilmiştir. Bunun sonucu olarak bu tez yapıtta yazar tarafından yansıtılan ideal

bireyin bu söz konusu yalnızlık olgusu ve doğu-batı çatışmasını yansıtmada nasıl bir işleve sahip olduğunu ve aynı zamanda yapıtta ideal ütopyik bir uzam olarak verilen Simeranya uzamının nasıl bir rol üstlendiğini inceleyecektir.

Başka bir deyişle tezin hazırlanma amacı yapıtta yer alan Doğu-Batı çatışmasının ayrıntılı bir incelemesinin yapılması olmakla beraber bu çatışmanın figürler aracılığıyla nasıl verildiğini incelemek ve bu çatışmaların bireylerin yalnızlaşmalarına neden oluşunun yazar tarafından nasıl ele alındığını aktarmaktır. Bu nedenle tez yapıttaki ideal birey kavramını zıttı ile birlikte nasıl ortaya konduğunu aktaran, yapıttaki ütopyik bir uzam olan Simeranya'nın işlevini irdeleyen ve yapıta ismini veren yalnızlık olgusunun eserde hangi yönleriyle ele alındığı içeren üç bölüme ayrılmıştır. Ayrıca tezin amacı yapıtta aynı uzam içerisinde bulunan figürlerin arasındaki çatışmalarının nedenlerini ortaya koymak ve Doğu-Batı çatışması kavramına dayandırılarak bu nedenleri figürler üzerinden açıklayarak figürlerin romandaki rolünü tartışmaktır.

II. GELİŞME /DOĞU-BATI ÇATIŞMASI

II.I İdeal Birey ve Dip Zıtlığı

Bir edebiyat ve sosyoloji terimi olarak “Doğu-Batı çatışması” Doğu kültürünün, Batı dünyasının sosyal egemenliğine karşı direnişiyile ortaya çıkan düalizme³ denir⁴. Peyami Safa'nın *Yalnızız* adlı eserinde Doğu-Batı çatışması yapıtın odağında işlenen bir sorunsal olup yapıtta genel olarak aynı iç uzam içerisinde yer alan figürlerin birbirlerine karşı geliştirdikleri görüş zıtlıkları ve farklı durumlar karşısında ortaya koydukları farklı düşünsel görüşlerin varlığıyla ele alınmıştır. Yapıtta yer alan ev uzamının içinde bulunan figürlerin kimisinin Batı kültürüne bağlı olan ve Batılılaşmayı gerekli gören kişiler olması ve kimisinin de Doğu kültüründen yana olup madde ve materyalizm kavramlarından çok ruh kavramını öne çıkarması yapıtta Doğu-Batı çatışmasının verilmesi doğrultusunda yapıtın başta gelen olgularındandır. Yazarın bu söz konusu çatışma hakkında aktarmak istediği düşünceler figürler üzerinden figürlerin birbirleriyle olan ilişkileri ve olaylar karşısındaki psikolojik çözümlenmeleriyle verilmiştir. Romanda Batı görüşünü ve Doğu görüşünü benimseyen farklı felsefi düşünce yapıları içerisinde olan figürlerin varlığı ile ruh-beden ve idealizm-materyalizm gibi ikilemler de alınmıştır. Söz konusu bu düşünce yapısındaki farklılıklar romanda figürler arası çatışmaların ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir.

Yapıtta odak figür olan Samim figürü yazarın doğu-batı çatışması tartışmasındaki görüşlerini aktarmak için ortaya çıkan bir figürdür. Yazar içinde bulunduğu toplumun batılılaşma sürecini yapıtta işlerken kendi düşüncelerini Samim figürü aracılığıyla ortaya koymuştur. Yazar bu bağlamda romandaki Samim figürü üzerinden bir ideal insan çizerken görüşlerini de Samim figürünün yapıt içerisinde düşüncelerini belirttiği felsefi diyaloglar ve

diğer figürlerle olan etkileşimleriyle birlikte belirtmiştir. Bu çerçevede yapıtın Samim figürünün düşünce dünyası üzerine inşa edildiği söylenebilir.

Yazar yapıtta çizdiği ideal figür olan Samim figürünün yanı sıra savunduğu düşünülen ideal görüşe zıt bir görüşün varlığına da yer vermiştir. Eserin dayandırıldığı temel bir düşünce olan dip zıtlık prensibine uygun olarak bu ideal olanın karşıtına da yapıtta Samim'in kardeşi Besim figürü üzerinden yer vermiştir. Bu kapsamda yapıtın genelinde diyalog tekniğinin de kullanımıyla bu iki figürün düşünsel farklılıklarından doğan çatışmalarına çokça yer verilmiştir.²İki kardeş figürün aynı iç uzamda yetişip büyümelerine ve beraber yaşamasına rağmen görüş olarak birbirinin tam zıttı iki figür olarak okuyucunun karşısına çıkmaktadırlar. Bu iki birbirine zıt olarak oluşturulmuş figürler aracılığıyla yapıtta yazarın savunduğu görüş her yönüyle ele alınmıştır.

Yazarın romanın ilk bölümlerindeki Doğu-Batı çatışmasının ele alınmasında iki kardeş arasındaki kişilik farklılıklarının ve olaylara yaklaşım biçimlerindeki tutumlarının büyük önemi vardır. İki kardeşin aynı olay üzerinde yaptıkları farklı yorumlamalar ve çevresinde olup bitenlere takındığı tutumlar incelendiğinde bu figürlerin görüş olarak birbirleriyle tam bir zıtlık içerisinde oldukları görülmektedir. Söz konusu bu iki kardeş birbirinin zıttı dünya görüşlerine sahiptir. Samim figürünün bu ikilem içerisinde Doğu insanı modelini temsil ettiği açıkça görülmüştür. Samim figürünün yapıtta Doğu insanını temsil etmesi³ açısından da yazarın kendi düşüncelerini entegre ettiği ve ideal birey olarak gösterdiği bir figür olarak yapıtta yer alması

³ <https://sozluk.gov.tr/>

ve “*Samim*” isminin anlam olarak öz, asıl, iç ve gönül⁵ anlamlarına gelmesi Doğu’nun yazar için asıl, iç ve öz olduğunu aktarmakta kullanılmıştır.

Samim figürüne zıt olarak oluşturulmuş ve Doğu felsefesiyle tezatlık oluşturan bir görüşe sahip olan Samim’in kardeşi Besim figürü ise kişiliği ile yapıtta tam bir “Batı insanı” modelini yansıtmaktadır. Besim’in çizdiği bu insan modelinden yapıtın ilk bölümlerinde üçüncü anlatıcı bakış açısından faydalanılarak bahsedilerek, lükse ve zevke düşkün olduğu aktarılmıştır. Besim figürü ruh-beden ikileminde bedenden yana olup her zaman maddiyat kendisi için ön plandadır. Maddeye böylesine düşkün olması ve benimsediği materyalizm onun için bu dünyadaki maddi zevkleri ön plana çıkarmaktadır. Tamamıyla dünyaya karşı hedonist bir yaklaşım benimseyen Besim figürü her zaman zevk ve haz veren unsurlara doğru yönelmenin en doğru davranış biçimi olduğu düşüncesine sahiptir.

“...Talaş kebabının huzurunda birdenbire susan Besim bir tapınma sessizliği içerisindeydi... Tabağımı yeni baştan tepeleme doldurduktan sonra, itiraf etti: “ben bu kebaba âşığım” (Safa, 2021: 39)

Besim’in benimsediği Batı felsefesine karşın ise Samim’in benimsediği Doğu felsefesinde maddiyat her zaman ikinci plandadır. Materyalizmin aksine ruhun daha önemli olmasının yanı sıra insani değerlere maddeden daha çok yer verilmiştir. Samim figürünün benimsediği bu görüş onu kardeşi Besim’den bu bağlamda ayırmaktadır. İki figür arasındaki düşünsel çatışmanın temel sebebi de budur. Manevi ve insani değerler Doğu felsefesinde maddeye kıyasla her zaman ön planda tutulmasına karşın Batı felsefesinde ise ikincil planda tutulmaktadır.

“Bütün evren, iki karşıt kuvvetin çatışmasından ibarettir. Sözü edilen çatışma, madde ile hayat arasındaki çatışmadır ve her iki kuvvetin yönü birbirine terstir. Hayat, yukarıya doğru olan hareket, madde ise aşağıya doğru olan harekettir.” (Gündoğan, 2010, sf.52)

Besim’in maddeye ve hazza olan düşkünlüğü roman boyunca yaşanan olaylara karşı takındığı tavırlarda çokça kendini göstermiştir. Besim’in bedeninin bağlı olduğu unsurlar yemeğe ve içmeye olduğu düşkünlüğünden de çıkarılabildiği üzere maddi unsurlardır. Materyalizmi tamamıyla benimsemiş bir figür olan Besim figürü yapıttaki tartışmalar ve konuşulan konular karşısında da genel olarak umursamaz bir tavır sergilemiştir. Olaylar karşısındaki aldırma duruşu ve yararcı felsefenin bir temsili oluşu Besim figürünü yapıtta Samim figürüyle dip zıtlık içerisinde bir figür olarak sunmuştur. Besim’in umursamaz tavrı yapıtta şu sözlerle de belirtilmiştir:

“–Ne kadar rahat yaşadığımı görüyorsun. En ahlaklı adamdan daha zararsızım” (Safa, 2021 sf.23)

Besim’in maddeye ve hazza düşkün olan hedonist yaklaşımı yapıttın ilk bölümünde kendini göstermiştir. Bu bölümdeki iç uzam olan ev uzamında yaşanan hiçbir tartışmayı ve konuyu Besim’in dikkate almayışı bu durumun en büyük kanıtı niteliğindedir. Besim’in bu durumu yapıtta şu şekilde belirtilmiştir:

“Kardeşi küçük ve yuvarlak bir fincanla diliminin üstünde saat camı takar gibi dikkatle yerleştirdiği jambona tereyağını sürerken hiçbir meseleyi ciddi konuşmazdı” (Safa, 2021, sf.25)

Üçüncü tekil şahıs anlatımının yardımıyla verilen bu cümlelerden de çıkarılabildiği üzere Besim’in ailesinin önem verdiği bir mesele Besim için önemli ve üzerinde durulacak bir mesele değildir. Besim figürü bu bağlamda etrafında yapıtta olup bitenleri sorgulamayan ve belli bir amaç doğrultusunda olmayıp sadece zevk için yaşıyıp her zaman haz verene yönelmenin doğru olduğunu düşünen ve etrafında olup bitenlere karşı duyarsız kalan bir figür olarak sunulmuştur. Besim çevresinde yaşananlara aldıriş etmeyen ve sadece maddiyattan zevk alma hedefindeki bir kişilik olarak verilmiştir. Bu bakımdan Besim’in bu tutum ve davranışları insani bir bireyin değer duygusuna karşı bir tutumdur.

“İnsanın yapıp-eden bir varlık olması için onun aktif olması ve yapıp ettiklerini bilmesi gerekir. Ne yapacağını bilmeyen bir insan hareket edemez, pasif kalır. Hâlbuki insan hayatı, duraklama, dinme tanımayan bir akıdır. (...) Değer-duygusu, insanın kendi hareketleri arasında bir “seçme” yapmasını sağlar; “öne alınacak” eylemlerle sonraya bırakılacak eylemler arasında ayırım yapar” (Mengüşoğlu, 2015, sf.25)

Doğu felsefesini benimsemiş bir figür olarak Samim, yapıt boyunca çevresindeki figürlerin ruhsal analizlerini en ayrıntılı şekilde yapabilmekte ve maddiyattan daha çok insani duygulara ve öze önem vermektedir. Samim figürünün yaptığı bu analizler yazarın ideal görüşüne zıt düşen görüşte olan bireylere karşı yaptığı yorumlamaları yansıtmaktadır. Yazarın çizdiği ideal birey figürü olan Samim, maddeden değil ruhtan ve maneviyattan yana olmasıyla çevresindeki figürlerle bu düşünceleri savunarak diyalog kurmaktadır. Onun için önemli olan

maddiyat değil maneviyattır. Maneviyata verdiği bu değer her insanın kendi öz benliği ve ruhuyla kendi başına bir değer olduğu fikrinin onda bir ilke olarak benimsenmesini sağlamıştır. Bu inancın Samim figürü üzerinde hâkim olması odağında insan ve insani değerlere saygı duymak olan hümanizmi beraberinde getirmiştir.

Yazarın düşüncelerini aktarması amacıyla Samim ve Besim figürleri arasında oluşan fikri anlaşmazlıklardan daima Samim daha üstün gelmiştir. Samim'in düşünceleri Besim'e göre yapıtta daha üstün konumdadır. Samim gerek ruhi anlamda gerekse toplumsal anlamda bedeninin ötesine ulaşmaya çalışan bir figürdür. Bu düşünce biçimi, Samim'in yemek yeme isteğinin kaybolmasına ve onda anoreksiya sendromunun oluşmasına sebebiyet vermiştir. Kardeşi Besim gibi yemeğe karşı onun gibi fazla bir zevk duyması söz konusu değildir. Samim figürünün dünyaya karşı sorgulama ve idrak şekli, insanı daha büyük gizlerle karşı karşıya getirip, metafiziği zorunlu kılmıştır. Samim, yapıt içerisinde zaman zaman bir sonuca varmayacak olaylar karşısında, kız kardeşi Mefharet gibi şüphe kavramının bir sonucu olan açmazlar içine sürüklenmez; mantık ve ruh çerçevesi içinde karşılaştığı zorluklara karşı mücadele etmiştir.

Selmin'in nişanlısı olan Ferhat figürü de bölünmüş kişiliği ile Doğu Batı çatışmasının yansıtılmakta olduğu bir diğer figürdür. Ferhat ilk bakışta Besim gibi eğlenceye düşkün, maddiyata önem veren birisi gibi gözükse de o da kendi içinde özüne dönme arzusu yaşamaktadır. Gezip dolaşmayı ve arabaları sevmesi onun maddeci, Batı hayat tarzına daha yakın, rahata düşkün yaşamını göstermektedir. Ayrıca yapıtın kimi bölümlerinde aşırı milliyetçilik içeren fikirler sahiptir.

“...Mesela çok milliyetçidir o (Ferhat). Ben hiçbir şey değilim. Onun fikirlerini de kolayca kabul ederim.”

(Safa, 2021, s.116)

II.II Gerçek Dünya ve Simeranya Ütopyası

Ütopya; aslında olmayan, tasarlanmış ideal toplum anlamına gelmektedir. Tarihte ilk defa bir terim olarak filozof Thomas More tarafından kullanılmış ve kaleme alınmıştır. Daha sonrasında yazılan yapıtlarda da kendini gösteren ütopya kavramına Peyami Safa'nın *Yalnızız* isimli yapıtında da soyut bir uzam olarak Simeranya uzamı adı altında yer verilmiştir. Yapıtta yazar tarafından ideal birey olarak gösterilen Samim figürünün zihninden ortaya çıkan Simeranya adlı soyut mekân, yapıtın geçtiği gerçek dünyadan ziyade gerçek olmayan ütöpik bir uzamdır. Yazarın Doğu-Batı çatışması konusunda aktarmak istediği görüşlerini yapıtta Samim ve Besim figürleri arasındaki çatışmalarda aktarmasının yanı sıra bu amaç doğrultusunda yapıtta yer alan Simeranya isimli ütöpik uzam da yazarın ideal toplum düşüncesini aktarmada kullandığı bir başka unsurdur. Her unsurun en ideali ve bireyler için en ideal yaşam biçimi Simeranya uzamında bulunmaktadır. Bu açıdan Simeranya uzamı yapıtta Doğu-Batı çatışmasını ele alırken önemli bir yere sahiptir.

Yapıttaki uzam düalist bir zemin üzerine kurulmuş olup bu uzamlardan ilki gerçek dünya olurken diğeri ise soyut ve ütöpik uzam olan Simeranya uzamıdır. Yapıttaki figürlerin

gerçek dünyadaki kapalı uzamda birbirleriyle anlaşamaması ve aralarında düşünsel bir çatışmanın olması yapıtta ütopyik bir uzamın varlığına ihtiyaç duyulmasına sebebiyet vermiştir. Aynı evde yaşamalarına rağmen birbirleriyle zıt görüşler içerisinde olan bireylerin varlığı bu ev uzamının gittikçe daralmasına ve adeta bir “labirent” haline gelmesine neden olmuştur. Bundan dolayı bireylerin gerçek dünyada buldukları uzamın gittikçe kapanan bir uzam olması başka bir açık mekânın arayışını gerekli kılmıştır. Bu açık mekân soyut bir mekân olarak Samim figürünün zihninden fıskıran Simeranya uzamı olarak verilmiştir. Ayrıca yapıttaki figürler tarafından başka alternatif mekanların aranması da bunun bir sonucudur. Samim ile ilişki içerisinde olan Meral figürünün Paris’e kaçıp orada yaşama isteği figürler tarafından alternatif bir mekânın arandığına kanıt gösterilebilir. Samim ise bu tür kaçışlarda Simeranya’ya sığınır. Buna Samim’in şu sözleri örnek gösterilebilir.

“Bir memleket, Simeranya, dünyada olmayan bir yer. Benim icadım. Sıkıldım mı kendimi oraya atarım.” (Safa, 2021, sf.8)

Simeranya uzamı bireylerin içinde buldukları gerçek dünyaya karşın Samim figürü için ideal bir yaşama alanı sunmaktadır. Eğitim ve tıp gibi konularda hep en ideali yansıtacak biçimde oluşan bir uzamdır. Simeranya’da eğitim büyük bir öneme sahiptir ve her şeyden önce gelmektedir. Bu bağlamda Simeranya’da üst seviyede okuma salonları, laboratuvarlar, sinemalar ve tiyatrolar bulunmaktadır. Eğitim kurumlarında çalışan öğretmenler bir öğreticiden ziyade gençler için bir kılavuz ve yol gösterici niteliğindedir. Eğitim gören çocuklara yalnızca işlerine yarayacak bilgiler verilmekte ve gereksiz bilgiler verilmemektedir. Ayrıca Simeranya’da hiçbir çocuk istemediği bir mesleğe yönelmek zorunda kalmaz, kendi tercihi

doğrultusunda bir meslek seçimi yapar. Hürriyet uzamın genelinde hakimdir. Bu bakımdan gençler ve çocuklar eylemlerinde özgürdür.

Samim, Mefharet'in oğlu Aydın'ın hasta olduğu halde matematik sınavına çalışmak zorunda kalmasının ardından içinde bulunduğu toplumdaki eğitimi eleştirmeye ve ideal eğitim hakkında Simeranya'daki eğitimden söz etmeye başlar. Aydın'ın sınavlarına çalıştığı esnada acılar çekmesi ve hasta olması Samim'i bu tarz olguların olmadığı Simeranya uzamına ve Simeranya uzamındaki ideal eğitim sistemine yönlendirir. Bu olayların ardından figürler arasında şöyle bir konuşma geçer:

“- Aydın Simeranya'da olsaydı ona nasıl bir ruh tedavisi yaparlardı?”

-Orada herkes hastalanmadan evvel hayatın çaresizlikleri önünde sinirlenmemeyi, isyan etmemeyi öğrenir. Bütün ailelerde ve müesseselerde her gün yapılan ruh sporu budur. Öyle ki bütün Simeranya'yı derin bir sükûn ve tevekkül havası sarmıştır.” (Safa, 2021, sf.74)

Simeranya'da eğitim gibi iş hayatı da en ideal olacak şekilde var olmaktadır. Orada tembelliğe yer yoktur ve herkes eşit konumdadır. İş hayatıyla ilgili bütün kanunlar titizlikle uygulanır ve herhangi bir sıkıntı Kazanç Mahkemeleri'nde çözülür. Simeranya'da herkesin kazancı emeği ile doğru orantılıdır. Bu bağlamda yazarın içinde bulunduğu gerçek dünyada iş ve kazanç ile ilgili yaptığı gözlemleri doğrultusunda yapıtta yer alan ütopyik Simeranya uzamını aktarırken iş hayatı ve kazanç konusuna da değinmiş ve bu konu hakkındaki ideal görüşlerini aktarmıştır.

İnsanlık için en ideal özellikleri içeren Simeranya uzamı yapıttaki iç uzamda sıkıntılı bir hayatın yaşanmasından dolayı bir kurtuluş yeri olarak doğmuştur. Simeranya mekanının Samim tarafından oluşturulmasındaki bir başka sebep ise gerçek dünyadaki yalan kavramından yoksun bir mekân arayışıdır. Samim, Meral ile olan ilişkisinde boy gösteren yalan kavramından bir kaçış olarak Simeranya'yı oluşturur. Simeranya'da yalan kavramı yoktur ve insanlar birbirlerine yalan söylemez. Meral ise gerçek dünyadan kaçışı Feriha ve Selmin ile Paris'e giderek sağlamayı düşünmektedir. Meral'in Samim'den ayrılarak Paris'e gitme arzusu ve mutluluğu orada arayışı bir Batı hayranlığının sonucudur. Bu bağlamda bu kaçış da Doğu-Batı sentezinin yapıtta işlendiği bir başka noktadır.

Meral figürü ise roman boyunca özü ile her zaman hayalini kurduğu hayatın arasında seçim yapmaya gayret etmiştir. Meral'in otomobil, iyi giyinme arzusu, mücevher ve ruja düşkünlüğünün üzerinde durulmuştur. Meral'in maddiyata verdiği önem ve maddesel zaafı irdelenmiştir. Ayrıca bu maddesel zaafıardan otomobile karşı olan zaafı yapıtta diğer figürler arasında da konuşulmuştur.

"...Meral Cezmi 'yi size tercih etmiyor, fakat otomobilini ona tercih ettiğine eminim."

(Safa, 2021, s.146)

Meral'in romanda Samim'e yalan söylemesi aralarındaki ilişkinin zedelenmesine yol açmakla beraber Samim'in içerisinde hiç yalanın bulunmadığı ütöpik uzam Simeranya'ya kaçmasını da açıklamaktadır. Bu yalan kavramı aslında gerçek dünyaya alternatif bir dünya arayışı sonucunu beraberinde getirerek Simeranya'yı doğuran en büyük etkenlerden biridir.

Gerçek dünyada bir bireyde aradığı özellikleri bulamayan Samim Simeranya uzamını oluşturmuştur.

“Simeranya’da yalan tamamıyla lüzumsuz bir hale gelmiştir; anlaşılmalıdır ki bu, tabiatın ve hayatın içindeki zıtlıkları barıştıramayan insanın bir görünüş ahengi yaratmak için kutuplardan birini örtmek ihtiyacıdır. Bu zıtlıklar ortadan kalkar veya uzaklaştırılırsa yalana lüzum kalmaz. Yani prensibinde kutuplaşma bulunan olmak dramına karşı âciz insanın elindeki geçici silâh, yalandır.” (Safa, 2021, sf.63-64)

II.III Yalnızlığa İtilen Birey

Yalnızlık duygusu tüm bireyler tarafından hissedilebilen, insanın hayatta kimi durumlarda sıkça karşılaştığı bir duygudur. Bir bireyin etrafında kimsenin olmaması kişi üzerinde yalnızlığa yol açtığı gibi kişi oldukça kalabalık bir ortamda da kendini yalnız hissedebilir. Peyami Safa’nın *Yalnızız* romanında aktarılmak istenen ana düşünce doğu-batı çatışması çerçevesinde maddiyat-maneviyat ve idealizm-materyalizm ikilemleri arasında kalan bireylerin Batılılaşma sürecinin etkisinde meydana gelen uyumsuzluğun yarattığı sorunlar ile birlikte önünde sonunda kendilerini yalnızlığa itilmiş bir durumda bulacakları düşüncesidir.

Romanda yalnızlık olgusunun işlendiği figürlerin başında Meral figürü gelmektedir. Yazar tarafından yaratılan Meral figüründeki ikililik ve Meral’in kendi öz benliği yerine ikincil benliğini seçerek Batı’ya hayranlık duyması romanda Meral figürünü yalnızlığa iten unsurlar arasında yer almaktadır. Yapıtın son bölümünde üzerine yoğunlaşarak işlenen yalnızlık teması Meral’in Paris uzamına kaçmak istemesi düşüncesinden yararlanılarak okuyucuya aktarılmıştır.

Meral'in Paris'e olan hayranlığı belirtmek için yazar romanın başından itibaren kimi cümlelerinde Fransızca sözcüklere de yer vermiştir. Yapıtın ilk bölümde aşırı tepki sözcüğü yerine “*hyperreaction*” kelimesinin kullanımı ve yine başka bir cümlede bireysel kelimesi yerine “*individual*” sözcüğünün kullanımı bu duruma örnek gösterilebilmektedir.

Yapıtın üçüncü bölümünde Meral figürü Paris'e kaçmayı hedeflerken bu bağlamda romanda bireyin kendi özüne ulaşma ve kendinden kaçma gibi izlekler aktarılmıştır. Yazar bu izlekleri sunarken bireyin böyle bir durumda kendisiyle barışması gerektiğini, aksi takdirde bireyin kendine yabancılaşarak kendisini bir mutsuzluk durumu içerisinde bulacağını ve kendisine birtakım zararlı eylemlerde bulunacağını aktarmıştır. Bu söz konusu “zararlı eylemler” in başında Meral'in intihar etmeye çalışması gelmektedir. Meral'in Paris'e kaçmak istemesi ve Ferhat'ın bu durumun farkına vararak onu bir odaya kitlemesi Meral'i tam bir çaresizlik durumuna sokarak onun kendini adeta bir hapishanede hissetmesine sebebiyet vermiştir. Meral'de gittikçe artan çaresizlik duygusu ona son çare olarak camdan atlayarak intihar etmenin tek kaçış yolu olduğunu düşündürmüştür. Meral'in bu bağlamda içinde bulunduğu durumdan tek kurtuluş yolu olarak kendini bedeniyle birlikte yok etmesini görmesiyle yazar ikincil benliğinin izinden giden bireylerin mutlak sonunun resmini çizmiştir. Meral figüründeki bu ikililik bireyin kendine yabancılaşması sonucu ortaya çıkabilecek felaketler tablosunu çizme bağlamında romanda kendine yer edinmiştir.

Meral intihar etmeyi düşündükten sonra ardından bir not bırakmaya karar vererek notta şu cümleleri kullanmıştır:

“Kendi kendimden nefretimim çerçevelediği ve çirkinleştirdiği bir dünyada yalnızım”

(Safa, 2021, sf:371)

Meral'in bu cümleleri kullanması onun Batılılaşma hareketlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan ikincil benliğinin kendisinde yarattığı duygu durumunu gözler önüne sermiştir. Bu noktada yazar kendi özünü bulamayan ve kendine giderek yabancılaşan bireylerin mutlak bir zarar durumuyla sonuçlanacağını aktarmıştır. Ayrıca yazarın yapıt boyunca yararlandığı psikoanalitik kuramla da birlikte önceki bölümlerde de Meral'in içinde bulunduğu duygu durumları ve Samim ile olan çatışmalı diyaloglarında Samim'in yaptığı psikolojik tahliller üzerinden Meral'in yaşantısının bir huzursuzluk durumuyla sonuçlanacağı daha önceden de yapıtta yazar tarafından belirtilmiştir. Meral'in camdan atlamaya çalışmadan önce bir sigara yakmak istemesi sonucunda çakmaktan dökülen benzinle kaza sonucu yanarak ölmesi yazarın Meral gibi özüne ulaşamayan ve hümanist değerlere giderek uzaklaşan bireylerin mutlak sonunun ölümle sonuçlanacağı düşüncesini okuyucuya sunmuştur.

Romanda bireyin yalnızlaşması bağlamında çokça kendine yer edinen diğer kavramlar ise yalan ve şüphe kavramlarıdır. Bu iki kavram yapıt boyunca özellikle Samim figürünün yalan kavramına karşı olan bakış açısı üzerinden aktarılmış ve şüphe ortamına maruz kalan aile ortamındaki bireylerin birbirleriyle giderek zıtlık içerisinde olması ve sürekli olarak bir çatışmanın söz konusu olmasıyla da bireyler üzerinde ne gibi sonuçlarının ortaya çıkabileceğini aktarmıştır. Yalan kavramı ilk olarak Samim figürü ile birlikte yapıtta diyalog tekniğinden yararlanılarak verilmiştir. Samim romanın ilk bölümünde karşısındaki figürlerle kurduğu diyalogların birinde şu cümlelere yer verir:

“ – *Sizin Simeranya'da şifasız hastaların yüzlerine karşı öleceklerini hekimler dank diye söylerler mi?*

(...)

- *Simeranya'da yalan tamamıyla lüzumsuz bir hale gelmiştir; anlaşılmıştır ki bu, tabiatın ve hayatın içindeki zıtlıkları barıştıramayan insanın bir görünüş ahengi yaratmak için kutuplardan örtmek ihtiyacıdır.*”

(Safa, 2021, sf:71)

Samim'in kendisine yöneltilen soru hakkında bu cümleleri sarf etmesi yazar tarafından yalan kavramı üzerindeki kendi görüşlerini aktarmak amacıyla kullanılmıştır. Yazara göre yalan insan tarafından o andaki çaresizliği ve içinde çıkılmaz gibi görünen duygu durumunu geçici olarak uzaklaştırmak için başvurulan bir çeşit kaçış yoludur. Fakat bu kaçış yolu aynı zamanda sadece geçici bir kaçış yolu gibi gözükmekte ve aslında bireyi en sonunda bir içinden çıkılmaz bir duruma sürüklemektedir. Yapıttaki ikincil uzam ve ideal dünya düzeni olarak sunulan Simeranya ütopyasında yalan kavramının yer almaması, yazar tarafından bireylerin yalana başvurdukları zaman sadece geçici olarak durumun içinde çıkabilecekleri ve daha sonrasında ortaya çıkan şüphe ortamının bireyleri olumsuz etkileyecek olması yalan kavramının insan üzerindeki zararlı etkilerini bu ütöfik uzam üzerinden okuyucuya aktarmıştır.

Yalan kavramının yapıtta kendini gösterdiği bir başka nokta ise Selmin'in annesi Mefharet'e söylediği sahte hamilelik hikayesidir. Selmin'in kendisinin hamile olduğunu göstermek için yaptığı davranışlar Mefharet üzerinde bir merak uyandırmış ve onu fazlasıyla rahatsız etmiştir. Şüphenin bu bağlamda insanı nasıl bir yola soktuğu ve içinde bulunduğu ortamda nasıl bir huzursuzluğa sebebiyet verdiği belirtilmiştir. Mefharet Selmin'in söz ettiği

hamilelik durumunda Samim'den şüphelenerek onun günlüğünü okumaya karar vermiş ve bu çerçevede yapıtta şüphe kavramına ilk kez bu noktada değinilmiştir. Daha sonradan gelişen olaylar esnasında Selmin, çocuğunun babasının Samim değil eve gelen aç adam Haydar olduğunu söylemiştir. Selmin böyle bir sahte hikâyeyi annesini üzme ve çocuğunun babasının Ferhat olduğunu kabul ettirmek için ortaya atmıştır. Ancak sonradan Samim'in analizi kişiliği ve yaptığı psikolojik tahliller sonucunda Selmin'in hamile olmadığı ortaya çıkmıştır. Yine yalan hakkında yapıtta genel olarak bahsedildiği gibi Selmin'in sahte hamilelik hikayesinde de yalan sadece kısa bir süreliğine kaçış yolu gibi gözükmüş ve daha sonradan Selmin figürü ile diğer figürler arasındaki ikili bağları zedeleyerek en sonunda bireyi daha da olumsuz bir duruma sürüklemiştir.

Mefharet'in olayın başında Samim'den şüphelenerek Samim'in günlüğünü okuması esnasında Simeranya ile karşılaşması ve yapıttın genelinde Simeranya ütopyası hakkında bahsedilirken günlük türünün özelliklerinden yararlanılması yazarın yalan hakkındaki düşüncelerini yapıttaki bir figür olan Samim üzerinden aktarmak içindir. Selmin'in sahte hamilelik hikayesi ve Samim'in günlüğündeki ifadelerde yalan hakkında belirtilen düşünceler, yazarın insanın yalan söylemesi sonucunda sonu gelmeyen bir yalanlar zincirine sürüklendiğini ve ortaya çıkan şüphe ortamının bireyleri olumsuz etkilediğini aktarmada kullanılmıştır.

III. SONUÇ

Peyami Safa'nın *Yalnızız* adlı romanında doğu-batı çatışması ve bu çatışmanın sonucunda ortaya çıkan bireyin kendine ve çevresindekilere yabancılaşması olgusu aktarılmaktadır. Yapıtta doğu-batı sentezi doğuyu ve batıyı simgeleyen figürlerin varlığı aracılığıyla madde- mânâ ve materyalizm-idealizm gibi ikililikler çerçevesinde incelenmiş ve

ayrıca bu ikililikler arasında kalan bireylerin yaşamlarının nasıl bir duruma evrileceğinin resmi de yapıtta çizilmiştir.

Romanda yanlış batılılaşma sürecinin bireyin içinde bulunduğu uzam üzerindeki olumsuz etkilerinin başında insanı bir çatışma durumuna sokması gelmektedir. Aynı evde yaşamalarına rağmen birbirleri ile tamamen zıt görüşlere sahip olan bireylerin yapıttaki varlığı ve bu bireylerin yapıtın başlığına da ismini verdiği üzere bir yalnızlığa sürüklenmesi doğu-batı ikileminde kalan bireyleri nasıl bir sonun beklediği konusunda okuyucuya bilgilendirmiştir. Yazar küreselleşme ve modernleşme süreçlerinden etkilenen içinde bulunduğu toplumu eleştirmiş ve bu süreçlerin toplum üzerindeki olumsuzluklarının olası sonuçlarını okuyucuya aktarmıştır. Bu söz konusu modernleşme sürecinin batılılaşma olarak algılandığı toplumda bu durumun eleştirisini yapan yazar, batılılaşmanın birey üzerindeki olumsuz sonuçlarını da Meral figürünün intihar çabalarıyla anlatmıştır. Bu tür olumsuzlukların içinde olmadığı ve ideal dünya düzeni olarak yaratılan ütopyik uzam Simeranya üzerinden de yazarın toplum düzeni üzerindeki eleştirisi aktarılmıştır. İdeal toplum düzenine sahip ve yaşam koşullarının bireyler için en uygun olduğu Simeranya uzamı yapıtta içinde bulunulan toplum düzenine karşı bir eleştiri olarak kendine yer bulmuştur. Ayrıca Samim figürünün diyalogları ve yapıtta Samim figürünün konuşmalarına yer verilirken kullanılan psikoanalitik kuram ile de doğu-batı çatışması sonucu doğan ikililiklerin kurbanı olan bireylerin durumu eleştirilmiştir. Bu bağlamda Samim figürü yapıtta yazar tarafından bir ideal birey olarak çizilmiştir. Samim figürünün diğer figürlerle ve özellikle de tam zıttı bir düşünce yapısına sahip olan kardeşi Besim figürü ile olan ikili diyalogları üzerinden yazarın batılılaşma ve doğu-batı çatışması hakkındaki düşünceleri aktarılmış ve ideal toplum düzeninin nasıl olması gerektiği Samim figürünün bahsettiği Simeranya ütopyik uzamı üzerinden verilmiştir.

Peyami Safa bireyin yalnızlığa sürüklenmesi çerçevesinde ikililik ve çatışma ortamından doğan yalan ve şüphe kavramlarının etkisinden de bahsetmiştir. Yalana karşı Samim figürü aracılığıyla yapıtta eleştirel bir bakış açısı kullanılmış ve yalana başvurulması sonucu ortaya çıkan şüphe ortamının bireyleri ileride nasıl etkiledikleri yapıtta verilmiştir. Ayrıca yazar batılılaşmanın etkisinde kalan ve doğu-batı çatışmasının kurbanı olan bireylerin başvurdukları yalan ve şüphe öğelerinin bireyleri nasıl yalnızlaştırdıkları ve diğer bireylerle olan ikili ilişkilerini nasıl zedelediklerini de yapıtta göstermiştir. Yazınsal tercih olarak da bu düşünceler aktarılırken kimi zaman üçüncü tekil kimi zaman birinci tekil şahıs anlatımının tercih edilmesi ve bu bakımdan çeşitlilik yaratılması, yapıtta aktarılan düşünceleri farklı perspektiflerden dile getirmek amacıyla kullanılmıştır. Yapıtta yer alan figürler düşüncelerini belirtilirken birinci tekil şahıs anlatımdan yararlanılması ve yapıtta figürlerin psikolojik çözümlenmeleri yapıp figürler hakkında bilgi verilirken üçüncü tekil şahıs anlatıma başvurulması bu çerçevededir.

IV. KAYNAKÇA

- *Safa Peyami, Yalnızız, İstanbul, Ötüken Yayınları, 2021*
- *Moran, Berna, Edebiyat Kuramları ve Eleştiri, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002, s.83.*
- *Kırılmaz Harun, İnsan ve İnsan dergisi, Sayı: 8, Bahar 2016.*
- simitcay.com/2021/10/11/dogu-bati-catismasi/
- *Bingöl Ulaş, Peyami Safa'nın Romanlarında Doğu-Batı Meselesi Bağlamında Değerler Çatışması, 2017, İdil dergisi, cilt 6, sayı:31. 2017*
- <https://sozluk.gov.tr/>